

Władysław Krajewski

Filozofia nauki w oblężonym Dubrowniku (20 lat ośrodka międzyuniwersyteckiego)

Od 20 lat istnieje w Dubrowniku Międzyuniwersytecki Ośrodek Studiów Podyplomowych (Inter-University Centre of Postgraduate Studies, w skrócie IUC). Jego inicjatorem był ówczesny rektor Uniwersytetu Zagrzebskiego, a dziś Prezes Chorwackiej Akademii Nauk, fizyk i filozof, Ivan Supek. Chodziło o utworzenie forum współpracy międzynarodowej w zakresie nauk humanistycznych, wbrew przeszkodom politycznym. Neutralna Jugosławia, a w niej piękny Dubrownik — to wymarzony teren takiej współpracy. W 1971 r. w Zagrzebiu zebrali się reprezentanci 30 uniwersytetów europejskich, a w 1972 IUC oficjalnie powstał — ukonstytuowała się Rada Międzyuniwersytecka i jej Komitet Wykonawczy. Kupiono secesyjny gmach położony w pobliżu dubrownickiego Starego Miasta. W 1973 r. ruszyły pierwsze kursy. Później ich liczba stale wzrastała, podobnie jak liczba uniwersytetów — członków IUC. W ostatnich latach liczba uniwersytetów doszła do 250 — z niemal wszystkich krajów Europy i niektórych Ameryki. Liczba corocznie odbywających się kursów i konferencji doszła w końcu lat osiemdziesiątych do 100. Kursy, w większości dwutygodniowe, rzadziej tygodniowe, trwają przez cały rok z niewielkimi przerwami latem i zimą; najczęściej — 4 lub 5 równocześnie. Każdy jest organizowany przez grupę dyrektorów z różnych krajów, prym wiodą tu Chorwacja, Niemcy i Anglia. Spośród krajów byłego obozu socjalistycznego, szybko włączyły się do IUC Polska i Węgry, inne, łącznie z ZSRR, nieco później. Warto zauważyć, że niektórzy członkowie grupy Praxis,

którzy mieli w pewnym okresie zakaz wykładania na uniwersytetach, mogli na terenie Jugosławii swobodnie wykładać tylko w IUC.

Kursy poświęcone są różnym tematom z zakresu filozofii, socjologii, historii, nauk politycznych i niektórych innych. Językiem wykładowym jest przeważnie angielski, czasem niemiecki, zdarza się francuski i włoski (na każdym kursie obowiązuje jeden język). Niektóre kursy organizowane są doraźnie, inne powtarzają się z roku na rok. Wymienię tu tylko niektóre z kursów, powtarzających się w ostatnim okresie (w języku oryginalnym): *Philosophy and Social Sciences*, *Social Interpretation of Technics*, *Future Studies*, *The Future of Religion*, *Renaissancephilosophie und neuzeitliches Denken*, *Epistemology and Philosophy of Mind*, *Psychoanalysis and Psychotherapy*, *Feminism*, *Truth and Reference*, *Deutscher Idealismus*, *Marxismus und Philosophie*, *Survival of the Planet*, *East-West Bio-Ethics*.

Nieco szerzej chcę przedstawić kurs, w którym sam od 12 lat biorę udział (z wyjątkiem 1982 roku, w którym nie dostałem paszportu), a mianowicie *Philosophy of Science*. Jest to zresztą jedyny kurs, który odbywa się bez przerw od 1974 r. (przez dwa tygodnie w kwietniu). Pierwszymi jego dyrektorami, poza Supkiem (który wycofał się po przejściu na emeryturę w 1980 roku), byli jego uczeń Srdan Lelas z Zagrzebia, Wiliam Newton-Smith z Oxfordu, D. Föllesdal z Oslo, R. Hal-ler z Graz, Marian Przełęcki z Warszawy. Obecnie kieruje kursem 8 dyrektorów: Newton-Smith i Kathleen Wilkes z Oxfordu (są oni głównymi organizatorami kursu i redaktorami czasopisma, które powstało na jego bazie: „*International Studies in the Philosophy of Science*”), Lelas, Lars Bergstrom ze Sztokholmu, Jim Brown z Toronto, Jelena Mainczur z Moskwy, Jürgen Mittelstrass z Konstanz i autor tych słów z Warszawy. W pierwszych latach na kurs przyjeżdżało wielu studentów i niewielu wykładowców (np. Leszek Nowak z Poznania musiał mieć codziennie przez tydzień wykłady), potem sytuacja stopniowo się zmieniała i w ostatnich latach liczba wykładowców, zwanych *ressource persons*, znacznie przewyższała liczbę uczestników (ta nazwa zastąpiła dawną nazwę „studenti”). Ci ostatni, wśród których są doktorzy, też chcą zwykle mieć referaty, toteż staje się „ciasno” i nie ma mowy, aby ktoś miał dwa wykłady, nawet jeśli tego bardzo chce. Kurs stał się konferencją naukową. Każdego roku są dwa wiodące tematy. W ostatnich latach były to tematy następujące: 1988 — filozofia biologii i wyjaśnianie naukowe, 1989 — filozofia techniki i struktura teorii naukowej, 1990 — socjologia nauki i prawa przyrody, 1991 — filozofia psychologii oraz teoria i eksperyment. Przyjeżdżali filozofowie nauki z prawie wszystkich krajów europejskich, a także z Kanady, rzadziej z USA, czasem też z ChRL i z Korei Południowej. W pewnym okresie było po kilku uczestników z Polski, ale w ostatnich latach, ze względu na brak funduszy, prawie nikt (poza mną) nie przyjeżdża. Ogólna frekwencja na kursie dochodziła do 60—70 osób. Wielu przyjeżdża tylko na jeden tydzień, toteż równocześnie bywało najwyżej 30—40 osób.

W 1991 roku, gdy zaczęły się niepokoje w Jugosławii, frekwencja była już mniejsza — na wszystkich kursach wiosennych. A kursy wyznaczone na wrzesień i późniejsze miesiące w warunkach wojny już się, rzecz jasna, nie odbyły. Od

1 października bombardowany przez armię jugosłowiańską z ziemi, morza i powietrza Dubrownik był przez dwa miesiące pozbawiony elektryczności i wody bieżącej (tworzyły się kolejki do studni). 6 grudnia podczas jednego z ostatnich większych bombardowań gmach IUC został doszczętnie spalony. Sam Dubrownik jest nadal oblężony (piszę te słowa w maju 1992) i od czasu do czasu ostrzeliwany przez wojska serbsko-czarnogórskie, stacjonujące na okolicznych wzgórzach. W obronie Dubrownika wielką rolę odegrała główna organizatorka naszego kursu Kathy Wilkes (Newton-Smith jest ostatnio zajęty organizacją uniwersytetu środkowo-europejskiego w Pradze). Od paru lat jest ona przewodniczącą Komitetu Wykonawczego IUC (jest to drugie stanowisko w IUC po dyrektorsze generalnym, którym jest teraz Ørjar Øyen z Bergen). Jako jedyna osoba spoza grona pracowników mieszkających stale w Dubrowniku pozostała ona w tym mieście przez cały czas bombardowań, a gdy udało się jej (nie bez trudności) wyjechać w listopadzie na sesję do Bergen, powróciła wkrótce do Dubrownika, wioząc różne towary dostarczone w ramach pomocy z Włoch i innych krajów.

Na początku roku 1992, gdy sytuacja się nieco uspokoiła, Kathy Wilkes, porozumiewając się z innymi dyrektorami, postanowiła wznowić działalność IUC, poczynając od własnego kursu, czyli filozofii nauki. A że wszystkie drogi lądowe do Dubrownika są odcięte przez wojska okupacyjne (lotnisko też), pozostała droga morska. Od pewnego czasu co dzień kursuje statek z Rijeki do Dubrownika (przejazd trwa 22 godziny). Tą drogą też musieliśmy jechać na kurs, zorganizowany, jak zwykle, w kwietniu. W tej sytuacji większość zaproszonych nie zdecydowała się na podróż (niektórzy powoływali się na sprzeciw żon lub mężów). Przyjechało (nie od razu) łącznie 21 osób, w tej liczbie 8 osób z Kanady (dzięki energicznej agitacji J. Browna, który był jednym z głównych organizatorów, obok K. Wilkes), 5 z Chorwacji, 2 z Anglii, 2 ze Szwecji, 2 z Czecho-Słowacji, 1 z Grecji i 1 z Polski. Konferencja odbyła się w zastępczym pomieszczeniu na Starym Mieście (które ucierpiało nieco mniej niż inne części miasta). Trwała jeden tydzień. Miała dwa tematy: realizm naukowy i metody matematyczne w nauce. Przeszła bardzo dobrze. Referaty i dyskusja były na tym samym poziomie, co zwykle. Mieszkaliśmy w najlepiej zachowanym hotelu Argentina (też miał uszkodzenia, np. w moim pokoju w szybie była dziura od kuli, a i podczas naszego pobytu był raz ostrzelany). Większość hoteli (wszystkie są poza Starym Miastem) jest tylko częściowo zniszczonych, nadają się więc w dużej mierze do zamieszkania. Oczywiście, turystów nie ma, ale hotele są pełne uciekinierów, którzy napłynęli do Dubrownika, chroniąc się przed nacierającymi Serbami i Czarnogórcami.

Władze Dubrownika, nie mówiąc już o pracownikach IUC, były bardzo zadowolone z naszego przyjazdu. Mer Dubrownika wydał z tej okazji uroczysty obiad w naszym hotelu. Wygłosiłem na nim przemówienie; okazało się, że jestem jedyną osobą wśród obecnych, która pamięta II wojnę światową, a w dodatku przeżyła niemieckie bombardowania (do których porównałem obecne serbskie).

W następnych miesiącach ma się odbyć jeszcze kilka kursów w IUC — oczywiście, tylko niewielka część zaplanowanych. A w sierpniu, jeśli okoliczności pozwolą, odbędzie się w Dubrowniku uroczystości dwudziestolecia IUC.

Na kwiecień 1993 r. na naszym kursie zaplanowane są tematy: zagadnienia wartości w nauce i historia filozofii nauki. Na rok 1994: filozofia matematyki i wyjaśnianie naukowe. Należy mieć nadzieję, że w 1993 roku można już będzie przylecieć do Dubrownika samolotem. A w 1994 może i gmach IUC będzie odbudowany.

Dodane w korekcie (listopad 1992): wojska serbsko-czarnogórskie wycofały się z okolic Dubrownika dopiero w końcu października. Zniszczenia na lotnisku i w otaczającym terenie są jednak tak duże, że odbudowa może potrwać dłużej.